

ДАВЛАТ СУВЕРЕНИТЕТИ ТУШУНЧАСИНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТАЛҚИНЛАРИ

Xudaynazarov Farrux Shaydullayevich

e-mail: uzbstandart@gmail.com

Toshkent shahar adliya boshqarmasi xodimi

Аннотация

Мақолада давлат суверенитети тушунчасининг тарихий шаклланиши ва унинг XXI асрдаги трансформация жараёнлари таҳлил қилинади. Муаллиф Ж. Боден, Т. Хоббс ва замонавий ғарб ҳамда шарқ тадқиқотчилари назариялари асосида суверенитетнинг классик ва постмодерн талқинларини қиёсий ўрганади. Рақамли суверенитет, ахборот мустақиллиги ва киберхавфсизлик каби янги феноменлар давлат мустақиллигининг янги ўлчамларини шакллантираётгани таъкидланади. Ўзбекистон мисолида миллий суверенитет ва глобал ҳамкорлик ўртасидаги мувозанат масалалари ёритилади.

Калит сўзлар: давлат суверенитети, рақамли суверенитет, халқаро ҳуқуқ, мустақиллик, глобализация, миллий манфаат, Ўзбекистон.

Кириш

Суверенитет тушунчаси инсоният сиёсий фикрининг энг муҳим категорияларидан бири бўлиб, давлат мустақиллигининг ҳуқуқий ва фалсафий асосини белгилайди. Бу тушунча илк бор XVI асрда француз ҳуқуқшуноси Жан Боден томонидан илмий муомалага киритилган бўлиб, у суверенитетни “давлат ҳокимиятининг мутлақ ва бўлинмас кучига” тенглаштирган [Боден Ж., 1995].

Классик сиёсий назарияда суверенитет давлатнинг ички ва ташқи соҳаларда мустақил қарор қабул қилиш ҳуқуқини англатган. Аммо XXI асрга келиб, глобал интеграция, халқаро ташкилотлар фаолияти, инсон ҳуқуқлари устуворлиги ва рақамли технологиялар таъсирида бу категория мазмунан янги қирралар билан бойиди.

Классик сиёсий-фалсафий суверенитет назарияси

Ж. Боден ва Т. Хоббснинг асарларида суверенитет давлат ҳокимиятининг мутлақлигини ифода этар эди. Хоббс уни “ижтимоий шартнома” натижаси сифатида қараб, фуқаролар хавфсизлигини таъминловчи легитим ҳокимият деб таърифлаган [Хоббс Т., 2001].

1648 йилдаги Вестфалия тинчлиги суверенитетни халқаро ҳуқуқнинг асосий принципига айлантirdи. Бу даврда давлатлар ўз худуди ва ички ишлари устидан тўлиқ назоратга эга бўлган мустақил субъектлар сифатида шаклланди.

Глобализация ва трансмиллий таъсирлар шароитида суверенитет

XX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб, халқаро ташкилотлар (БМТ, ЕИ, ЖСТ, ХЕХ ва бошқалар) давлат суверенитети устидан қатор институтционал таъсир кўрсата бошлади [Yust P., 2019]. Бу ҳолат “чегараланган” ёки “делегат қилинган суверенитет” феноменига олиб келди [Krasner S. D., 1999].

Европа Иттифоқи мисолида суверенитетнинг бир қисми умумевропа даражасига кўтарилган, бу эса давлатларaro интеграциянинг институционал моделини намоён этмоқда. Бироқ, бу жараён давлатнинг миллий манфаатларини йўқотиш эмас, балки уларни коллектив хавфсизлик ва иқтисодий барқарорлик орқали ҳимоя қилиш усули сифатида талқин этилади.

Рақамли суверенитет ва ахборот мустақиллиги — янги сиёсий реаллик

XXI асрда “суверенитет” атамасига янги ўлчам — рақамли ва ахборот суверенитети қўшилди. Рақамли суверенитет — бу давлатнинг ахборот тизимлари, маълумотлар оқими ва кибермакон устидан мустақил назоратини англатади [Авдеева О.А., 2025].

Европа Иттифоқининг “GDPR” тўғрисидаги регламенти маълумотлар ҳимоясини давлат суверенитетининг бир қисми сифатида мустаҳкамлади.

Хитой ва Россия ҳам миллий кибермаконни бошқариш ва ташқи таъсирни чеклаш бўйича ҳуқуқий тизимлар яратмоқда [Beaulac S., 2004; Володенков С.В., 2020].

Бухарин В.В. таъкидлаганидек, рақамли суверенитет нафақат ахборот хавфсизлиги, балки миллий рақамли инфратузилмани стратегик ресурс сифатида муҳофаза қилишни ҳам назарда тутди [Buxarin V.V., 2016].

Ўзбекистон мисолида миллий суверенитетнинг замонавий мазмуни

International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences

Hosted online from New York, USA

Website: econfseries.com

2nd November, 2025

Ўзбекистон Республикасининг суверенитети 1991 йил 31 августда мустақиллик эълон қилиниши билан бошланган. Конституциянинг 1-моддасида “Ўзбекистон — суверен демократик республика” деб белгиланган. Президент Ш.М. Мирзиёев таъкидлаганидек, “суверенитет — бу нафақат сиёсий мустақиллик, балки ўз тараққиёт йўлини эркин танлаш ҳуқуқидир” [Мирзиёев Ш.М., 2021].

Янги Ўзбекистон стратегияси доирасида давлат ташқи сиёсатда мувозанатли йўлни танлаб, миллий манфаатларни халқаро ҳамкорлик билан уйғунлаштиришмоқда. Бу, замонавий назарияда таъкидланганидек, “масъулиятли суверенитет” тамойилига тўлиқ мос келади [Zorina E.G., 2017].

Хулоса

Суверенитет тушунчаси бугунги кунда ўз мазмунини йўқотмаган, аксинча глобал жараёнлар таъсирида бойиб, кўп қиррали шакл касб этди. Замонавий шароитда у мутлақ мустақиллик эмас, балки халқаро ҳуқуқ, рақамли хавфсизлик ва миллий манфаатлар ўртасидаги мувозанатни англатади.

Давлат суверенитети энди фақат ҳудудий ёки сиёсий ҳодиса эмас, балки ахборот, иқтисодий ва маданий ўлчамларни ҳам қамраб олган комплекс тизимдир. Шу боис, суверен давлатнинг келажакдаги барқарорлиги унинг рақамли ва ахборот суверенитетини таъминлаш даражаси билан белгиланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Боден Ж. Шесть книг о государстве. — М.: Мысль, 1995. — 512 с.
2. Хоббс Т. Левиафан. — М.: Мысль, 2001. — 672 с.
3. Krasner S. D. Sovereignty: Organized Hypocrisy. — Princeton University Press, 1999.
4. Авдеева О. А., Авдеев В. В. Суверенитет государства и правовые меры обеспечения мира и безопасности. // Вестник Восточно-Сибирского института МВД России. — 2025. — №1.
5. Beaulac S. The Westphalian model in defining international law. // Leiden Journal of International Law. — 2004. — Vol.17(3).

E CONF SERIES

International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences

Hosted online from New York, USA

Website: econfséries.com

2nd November, 2025

6. Володенков С. В. Феномен цифрового суверенитета современного государства. // Журнал политических исследований. — 2020. — № 4.
7. Zorina E. G. Informational Sovereignty of the Modern State. // Saratov University Bulletin. — 2017. — Vol.17(3).
8. Vuxarin V. V. Komponenty tsifrovogo suvereniteta. // Вестник МГИМО. — 2016.
9. Мирзиёев Ш. М. Янги Ўзбекистон стратегияси. — Т.: Ўзбекистон, 2021. — 456 б.
10. Yust P. International law and sovereignty: Evolution of the concept. // Journal of International Legal Studies. — 2019.
11. Held D. Global Covenant: The Social Democratic Alternative to the Washington Consensus. — Cambridge: Polity Press, 2004.
12. Nye J. The Future of Power. — New York: PublicAffairs, 2011.